

S. Nagy Katalin

JERUZSÁLEM?!

A TIBERIASBAN ÉLŐ BÉCSI-
NAGYKANIZSAI DITA SEGALNAK

Dávid megtért atyáihoz, és Dávid városában temették el”, vagyis Jeruzsálemben (*Krónika* 2.10.). A jelképes sír mögött kiképzett és a Templom felé tájolt apszis nagy kövei, amelyekből a falat rakták, egy 2. századi zsinagóga épületéből származnak. A kőkoporsó egy római szarkofág másolata a keresztések korából. A Sion hegyén ez a helyiség az „*Utolsó Vacsora Terme*” alatt van. Az 5. századból, örmény liturgiából eredő jeruzsálemi hagyomány, hogy a délnyugati városhegyen álló Sion-templom az utolsó vacsora, a Szentlélek eljövételének és Mária halálának színhelye. *Epiphaniosz*, a Palesztinában született egyházi író s egy bordói zárandok (333-ban) szerint: „a Sion falain látható a hely, ahol Dávid palotája állt. Az ott lévő hét zsinagóga közül csak egyetlenegy maradt meg. A többi helyét felszántották és bevetették, ahogy Izaiás jövendölte”. Ebben a zsinagógában a pogányságból kereszténnyé lettek vették át a zsidók helyét, akiknek a Bar Kohba-lázadás (135) vérbe fojtása után a rómaiak halálbüntetés terhe alatt megtiltották, hogy egyáltalán Jeruzsálem területére léphessenek. *Theodóziusz* 530-ban ékes nagy bizánci bazilikát épített a kicsi, a Templom lerombolása után épült zsinagógára. Az arab hódítás után 638-ban Jeruzsálemben járt örmény zárandok még felsorolja a szentélyek között, a pusztítások azonban a bazilikát sem kímélték. 1099-ben a keresztések Jeruzsálem meghódítása után újjáépítették a lerombolt templomot, s építettek Dávid sírja és az Utolsó Vacsora Terme fölé egy kápolnát, mely 1219-ig állt. 1335-ben *Szicíliai Margit* vásárolt meg s ajándékozott a ferenceseknek a Sion-hegyen egy kis telket, s ide építették a gótikus Utolsó Vacsora Termet nagyjából úgy, ahogy ma is látszik. A késő középkorban a muzulmánok átvették a keresztényektől azt a hagyományt, hogy Dávid sírja az Utolsó Vacsora Terme alatt van, és mecsetté alakították át. A mohamedánok az épületet *Nebi-Daudnak*, azaz Dávid prófétának hívják. Ma ez a hely zsidó szentély, imaház. Az arra járó pedig kívül lát egy meglehetősen nagy, kolostorszerű együttest, amelyen egymás mellett egy kupola s egy minaret látható, belül pedig a keresztény Utolsó Vacsora Terme, a déli falon a Mekka irányába mutató bemélyedés, a mihráb, s a zsidó *Dávid sírja* csillagokkal kihímzett takaró alatt s rajta ezüst tórákoronák.

Ez Jeruzsálem. Tudatosan választottam egy „félre-
eső” példát, s nem azt a Jeruzsálem – s általa az emberi-

ség tán nagyobbik fele fölé magasodó valóságos és szimbolikus – *sziklát*, mely zsidóknak, keresztényeknek és mohamedánoknak egyaránt szent sziklája. Nem a *Siratofalat*, ahova közeledvén (s átélvén azt az élményt, hogy én leszek az első anyám családjából, aki fejemet a Falhoz érintem, s ráz a zokogás, talán a büntudat miatt, hogy én nem imádkoztam, nem sóhajtottam minden évben, mint ők, akik hitték, hogy jövőre Jeruzsálemben... s lám mégis én) próbálom elképzelni, hogy negyven méter volt a Templomfal átlagos magassága... a tekintet egybefogja a *Kotelt*, a Falat s fölötte a 688–691 között felépített nyolcszögletes, centrális *Hárám as-Sarifot*, a Fenséges Szentélyt, ahova a muzulmánok zárándokolnak. A fehér és kék márvány- és fajanszlapok s a harminc méter magas kupola messzire világít. Bent a körbe futó boltíveken figyelmeztetés a Koránból a keresztényekhez: „Ti, az Írás népe, ne esetek túlzásba

RAFFAELLO: MÁRIA ES JÓZSEF ELJEGYZESE

Y. VAN EYCK UTÁNI MÁSOLAT: JERUZSÁLEM (RÉSZLET) FOTÓ: A. SZENCZI MÁRIA

vallástokban, hanem csak az igazat mondjátok Allahról. A Messiás Jézus, Mária fia, Allah küldötte és az ő Máriába helyezett igéje, és Alláhtól való Lélek. Higgyetek hát Allahban és az ő Küldöttében, és ne mondjátok: Három. Álljatok el ettől, jobb lesz nektek. Allah csak egyetlen Isten.” Zsidónak persze tilos belépni erre a helyre, hiszen itt volt a salamoni templom, a *Szentek Szentje*, ahova a főpapot kivéve senki sem léphetett be, ő is csak egyszer egy évben, hogy az alapkövön állva a jelenlevő Isten színe előtt bemutassa az illatáldozatot. Hogy az izraelitáknak (ahogy magukat nevezték, s őket a pogányok zsidóknak) mit jelentett, mit jelenthetett a Templom, azt *Lukács evangéliumából* is tudni, mely szerint *Mária és József* a hétnapos ünnep egész idejére Jeruzsálemben maradt, s velük a tizenkét éves *Jézus*, hogy az ószövetségi törvényt teljesítve Jeruzsálemben imádhassa istent. „Minden nemzet Jeruzsálembe jön a sátoros ünnepekre” – írja *Zakariás* (14,8 és 16.). „Tapadjon számhoz a nyelvem, ha nem emlékezem meg rólad, Jeruzsálem” – hangzik a *Zsoltárok könyvében* (13,6.6.). A Templom árnyékában Jeruzsálemben kb. 400 zsinagóga volt Jézus korában.

Zsidók, keresztények, mohamedánok számára Szent város, „A város”. Arabul így is nevezik: „*el-Kuds*”, „a Szent”. Az első zsidó háború (66–70) idején vert pénzen a zsidó jelképek mellett ott a héber felirat: „*Jeru-*

zsálem, a szent”. S a 133–135 közötti érmeken is: „Harmadik év: Jeruzsálem szabadságáért.”

Már *maga a név* is. Az eblai ásatásokon talált agyagtáblán Kr. e. 2400–2250 közöttől ókánaáni nyelven a palesztin városok között szerepel: *Urusalim*. Az uru a városalapítás ténye. A Salem *Salman* vagy *Salimon* amorita istenség neve, és jelentése: *üdv.* (Salóm, mondják héberül.) Jeruzsálem tehát már nevénel fogva is az *üdv városa* (nomen est omen, vallják a rómaiak, akik Krisztus után 132-ben a zsidó felkelést leverve még a nevet is megszüntették a városnak, *Hadrianus* nagyon is jól tudta, mit csinál, amikor *Aelia Capitolinának* nevezte el az engedetlen, ellenálló, akkor már zsidó-keresztény várost, s amikor pontosan a Templom-téren felépítette a *Jupiter Capiolinus*-templomot. Hiába volt Jupiter a legfőbb isten, az egyistenhit terjedését Róma nem tudta megakadályozni.) A kánaániták nem tudhatták, hogy a keresztények számára Jeruzsálem üdvtörténete Dáviddal kezdődik, s a Város története Jézus Krisztussal.

A kánaániták földjére települt az óbabilóniai birodalomból *Ábrahám*, akivel a történet – valóságos és képzel – elkezdődik, aki nem járt ugyan Jeruzsálemben, de *Sálem*, azaz Jeruzsálem közelében találkozott *Melkizedekkel*, Sálem királyával, aki elismeri *Élt*, Ábrahám eget és földet teremtő istenét. Vannak persze legendák, melyek tudni vélik, Ábrahámnak is köze van Jeruzsá-

lemhez, ezen a megörökített eseményen túl is, akárcsak Ádámnak, az első embernek, akit lehetséges, hogy épp a Szikladombon teremtett az Úr. *Ábrahám* „tehet mindenről”. *Ismáel és Izsák* féltestvérek, *Hágár és Sára* az anyák, de araboknak és zsidóknak közös az ősapjuk. Csak testvérek gyűlölködhetnek szívből igazán... Vagy apák és fiúk. Mint a zsidók s a zsidó Dávid családjából gondosan származtatott (még *Lukács*nál is, aki az egyetlen nem zsidó a négy evangélistából) *zsidó Jézus*, a kereszténység, a fiú-vallás megteremtője. Eleinte persze békésen élnek együtt a zsidó-keresztények, mint ezt épp Jeruzsálemben talált közös emlékek, jelképek, szimbólumaik bizonyítják. Eleinte *Mohamed* is Jeruzsálem felé fordulva imádkozott, akárcsak féltestvérei, a zsidók, de a zsidók gúnyolódása miatt Mekka felé fordult. Sőt Ábrahám révén a babilóniaiak is benne vannak a történetben, s Mózes révén az egyiptomiak is (*Eh-naton* különösen gyanús.) *Egy család az emberiség. Ez is Jeruzsálem.* Ezt megérteni leginkább ott lehet, ahol egymás mellett élnek zsidók, mohamedánok, keresztények... (de így is mondhatnám: fehérek, sárgák, feketék, lásd a szép szál termetű néger zsidókat, már Sába-Salamon körül is, s persze a mai jeruzsálemi utcákon is, vagy mondhatnám így is: oroszok, németek, magyarok, jemeniek, örmények... felsorolhatatlan).

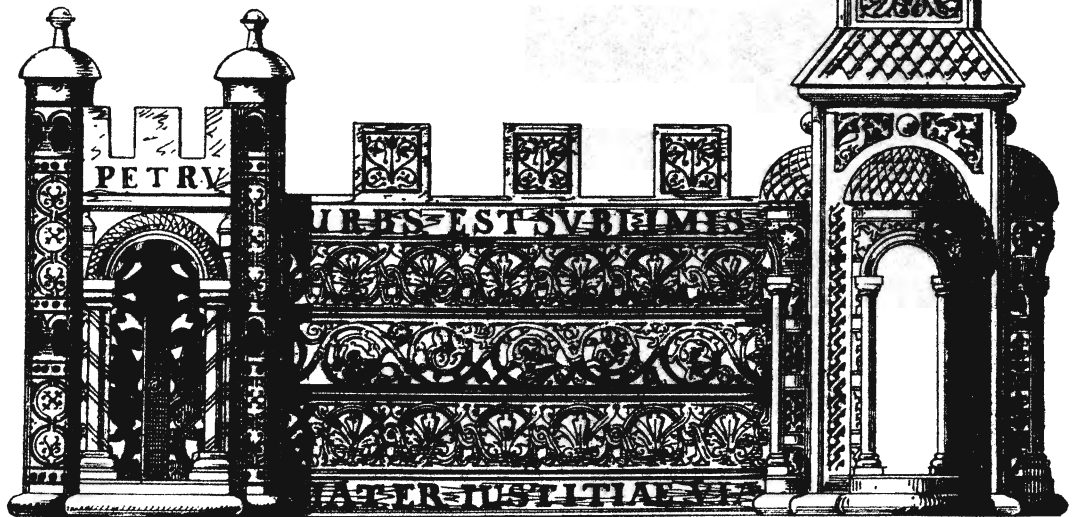
Volt egy valóságos ókori város, *Dávid és Salamon* városa, Jeruzsálem 1000 és 930 között, egy lélegzetvételnél szünetében a nagy birodalmak, az egyiptomiak, babilóniaiak és asszírok folytonos nagyhatalmú túlekedésének. Magát „*a Templomot*” a kor legügyesebb művészei építették, a föníciaiak. *Dávid* az angyal megjelenésének helyén építi az oltárt (*Krónikák könyve*), s ez összekapcsolódik a szír-fö-

níciai szakrális építészettel. A kánaánitaktól meghódított várost Dávid vallási központtá tette, Salamon jelentősen meghosszabbította. Ám ez az ókori város – Dávid király vára és az Aranykapu ellenére – sem volt akkor és ott oly jelentős város, mint Uruk, Kis, Memphis, Théba, Susa, Trója, Knossos vagy akár Jerikó s később Babilon, Ninive. Kiesett a kereskedelmi forgalomból, nem volt tengeri kikötője, nagy folyója, se termékeny földje, se aranya, nemesfémánya. Semmi geográfiai, szociológiai, gazdasági körülmény nem indokolja, hogy ez a takaros kis város legyen „*a szent Város*”. A történelem – a nagybetűs, a könyvekbe foglalt – végigviharzott persze rajta: 1450 körül egyiptomiaké, majd *Izrael 70 éve után szétesik*, 660 körül asszíroké, 550 körül újbabilóniaké, 500 körül a perzsáké, 323-ban Nagy Sándor hellenizálja, 300 körül a Ptolemeusok igázzák le, a szeleukidák 198 körül, 169-ben *Antiokhosz* fosztotta ki a templomot, és *Zeus*nak szentelte, majd 117-ben a Római Birodalom kebelezi be. *Nagy Konstantin* visszaadja a keresztényeknek, zarándokhely lesz (még több évszázaddal később *Chaucer* is azzal jelzi, micsoda figyelemre méltó személy a bathi asszonyosság, hogy megjegyzi róla: háromszor zarándokolt Jeruzsálembe). Aztán már Krisztus után 565 körül a bizánciaké, 740 körül az araboké. Vidéki város. 1099-ben a keresztiesek elfoglalják Palesztinát, megtartani az újabb s újabb kereszties háborúk ellenére sem tudják. A mai falak alapjait *Nagy Szulejmán* rakta le 1542-ben. 1853–56 körül krími háború: melyik országnak van joga a Szentföldhöz? Törökök hosszan, majd angolok. Aztán a legújabb kori háborúk, Izrael állam fővárosa Tel-Aviv, a hatnapos háború, az intifáda (az autóbusedobálást én is átélhettem 1988-ban, amikor végre 44 évesen először járhattam a kövárosban). De mindez mégsem Jeruzsálem.

Jeruzsálem „*a város*” ősi kapukkal, amelyeket az Örökkévaló különösképpen szeret, mert ő maga erősítette meg

STRASBOURG ZSINAGÓGA SZOBOR

A HILDESHEIMI DÓM CSILLÁRÁNAK FELIRATA 11. SZ.

DÜRER: APOKALIPSZIS 16 LAP
FOTÓ: A. SZENCZI MÁRIA

ORSZÁG LILI: SIRATÓFAL

őket, „a zarándok, aki belép rajtuk, az egység és a béke érzését tapasztalja meg” (*Zsoltárok* 122.). A zsidók számára „a szépség koronája”, amelyben „Isten dicsősége ragyog” (*Zsoltárok* 49.2.), ahova „fölmennek az Úr nemzetségei” (121.4.), a mohamedánok számára, ahol *Mohamed* hajszálait örözik, s ahonnan Mohamed csodálatos éjszakai utazást tett egy csodaállaton előbb magában Jeruzsálemben, aztán fenn az égben, a keresztények számára pedig *Jézus Krisztus* stációjának, keresztrefeszítésének és égbe menetelének helyszíne, az üdvtörténet befejezése a keresztény egyház kezdete. Csodák színhelye, 351-ben jeruzsálemi *Szent Kírilloz* Constantius császárhoz írt levelében beszámol a város felett megjelent fénykeresztről.

Zsidó néphit szerint a végítéletkor megnyílik az Aranykapu, s a földi csatornákon valamennyi halott ide érkezik, Jeruzsálemben. A mohamedánok szerint is, amikor *Iszráfil* angyal másodszer fújja meg harsonáját, az összes élőlény teste összekapcsolódik lelkével, és összegyűlnek az ítélet helyére, „Jeruzsálem átalakult földjére”. Szívesen temetkeztek az Olajfák hegyén zsidók és keresztények is, akik hitték, hogy a Messiás erre vonul majd Jeruzsálemben, és fel fogja támasztani a halottakat. A keresztények szerint az egész földi élet csak rövid átmeneti állapot a túlvilág felé vagy felkészülés az eljövendő létre, a világ végén a földre leereszkedő mennyei Jeruzsálemre. *Ez* Jeruzsálem: a kezdet és a vég városa.

A történeti istenkinyilatkoztatás változásainak a Városa Jeruzsálem. Alapjait *Mózes* és *Zarathustra* rakta le. A forrás az iráni eszméktől is megtermékenyített, az *Ehmaton* által is befolyásolt zsidó vallás, amelyből indul s merít a kereszténység és az iszlám is. Az *Újszövetség* és a *Korán* nem függetleníthető a zsidó legendáktól, hagyományoktól, szokásoktól. *Jézus* az egy-Isten fia, küldötte, *Mohamed* egy benne megnyilatkozó, de ugyancsak egy-Isten küldötte. A zsidók kimondhatatlan nevű egy-Istene, *Jahve* (maga a szó valószínűleg a lenni igéből származik, azaz *Jahve* maga a levés, a létezés, az örökkévalóság) nem testből-lélekből álló személy, mindenható, mindent tudó, mindenütt jelenvaló (*Mózes*, *Zsol-*

CARDO-JERUZSALEM

tárok). Ez Jeruzsálem. A történelmi idő, a kultúrák rétegződése, a múlt s jelen együttes lenyomata néhány szerencsés, áldott városban másutt is érezhető, leginkább a Jeruzsálemet követő s ahhoz szorosan kötődő Rómában. Amit az emberiség szellemtörténetében a „Vagyok

RÉSZLET Y. VAN EYCK GENTI OLTÁRÁBÓL

az, Aki vagyok” kijelentés, a törvény jelent, az mindegyik előtt Jeruzsálem, a kőváros, a sivatag szélén.

A „szent város”, az „égi Jeruzsálem” majd drágakövekből épül meg – állítja az Ószövetség s az Újszövetség is. Fontos mozzanat persze a monoteizmus, hogy a láda odavitelével Jeruzsálem Dávid és Salamon Izraelének vallási központja lett, és a Sion az örökkévaló hajléka, lakóhelye. A valódi fordulat, a lényeg azonban a babilóniai fogságban történik, amikor a valóságos, kézzel-

ORSZÁG LILI: SIRATÓFAL

fogható Jeruzsálem helyett a máig ható próféták, a választottak látomásban teremtik újjá Jeruzsálemet. Amikor a *Zsoltárok könyvében* elhangzik: „az Úr újjáépíti Jeruzsálemet”, ez már transzcendens értelemben hangzik, s az apokrif apokaliptikus irodalomban általánossá is válik, hogy az új Jeruzsálem már létezik is az égben. Izajás vagy Ézsaiás, talán legnagyobb a nagy próféták között, megjövendöli a saját földjéről elhurcolt népnek, hogy Jeruzsálem lesz az egész emberiség szellemi központja, a lerombolt Templom ellenére is a legfőbb, „a Város”. Látomása szerint az Örökkévaló világtasztrófiával bünteti ugyan az emberiséget, de utána ünnepi vendégséget rendez a megkímélt Jeruzsálemnek. Izajás előbb jajong Jeruzsálem miatt, majd megírja himnuszát, Jeruzsálem szabadulását hirdetve, végül bemutatja az új Jeruzsálemet. Az *Utópia-Jeruzsálemet*: „a farkas és

JERUZSÁLEM: TÁJÉLET

bárány együtt legelnek, az oroszlán, mint az ökör, szalmát eszik és a kígyónak por lesz az ő kenyere. Nem ártnak és nem pusztítanak sehol szentségemnek hegyén; így szól az Úr.” (Ézsaiás, 65.25.) „Örüljete Jeruzsálemmel” (66.10.). „Mint férfit, akit anyja áldott, vigasztal, akként vigasztallak titeket én, és Jeruzsálemben vesztek vigasztalást!” (63.13.). *Ez Jeruzsálem lényege. A mindenkori utópia... Ezekiel látomásában az új Jeruzsálemről a város új neve: „Az Úr ott van”. „Élő víz folyik körben a város körül, és a neve így hangzik: Itt lakik az Isten”. Az a Templom, melyet ő látta (40. Látomás az új templom felől. Pitvarai, kapui, tornácai, 41. belsejének leírása, 42. melléképületei és nagysága) nem a Mózes könyvében szereplő tárgyszerű leírása egy valóságosan megépíthető, megépítendő Templomnak, hanem az elképzelt Templom, a valóságon túli, a látomásban létező, a szellemi, épp ezért örökkévaló, megfoghatatlanságában örökkévaló. A zsidó vallás egyébként sem teológiai absztrakcióra épül, hanem egy történelmi eseményre való visszaemlékezésen, de a próféták képzelete megteremti az ígért várost, Jeruzsálemet. Hagyományok és jövőkép. Emlékezet és hit. Múlt és jövő együttes tudása. Ennyi pontosan elég, hogy egy maroknyi nép ne tűnjön el a történelem süllyesztőjében, s nyugtalanítóan jelen legyen a felejtési s elkényelmesedni s a törvény alól kibújni szerető népek között. Persze maguk a zsidók is ilyenek, mint állandó ostromozásukból kiderül (lásd szinte az egész Ószövetséget), de prófétáik (értelmiségük legjáva) nem hagyják békén őket. Zakariás egyenest azt ígéri, hogy közel az idő, mikor Jeruzsálem – Sion (héberül Szijjon, görögül Szion) a végső*

CSONTVÁRY: PANASZFAL (RÉSZLET)

ORSZÁG LILI: SIRATÓFAL

időknek, az üdvösség idejének városát jelenti, melyről az Örökkévaló nem feledkezik meg.

598-ban Nebukadnezár ostrom alá fogta, majd

ST. MARIA MAGGIORE, RÓMA. JERUZSÁLEMI MOZAIK

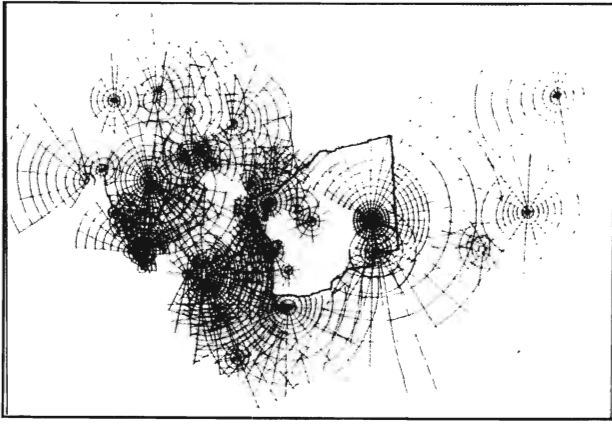
597-ben bevette a várost, lerombolta a Templomot. Szörnyű kimondani, pedig így van: ezzel tette örökkévalóvá és serkentette a fogságban tartott prófétákat, költőket, látnokokat a valóságoson túli, a szimbolikus és ezért örökké létező Jeruzsálem megteremtésére. A perzsa *Cirusz* 539-ben meghódította Babel városát, s birodalmi tartománnyá tette, a zsidók visszatérhettek földjükre. 445-ben a szívós *Nehémiás* 52 nap alatt felépíti

CHARTRES-I LABIRINTUS

FLÉMALLE-I MESTER: MÁRIA ELJEGYZÉSE

JERUZSÁLEM MAGASLATI PONTJAIT ÁBRÁZOLÓ TÉRKÉP

a romhalmzból Jeruzsálemet 10 kapuval, nem követve az elpusztult régi fal vonalát. Van tehát a létező, újjáépített város, és van a látomásban létező: *Izaiás*nál a hit jelképe, a hit szimbóluma, az Isten városa, Isten világossága és a kegyelem jelenléte, s megjósolja a Templom újjáépülése („ha a Templom újjáépül, akkor lesz az már” – szól a nagykallói rabbi szerzte zsidó-magyar népdalban) mellett azt az elmondhatatlan csodát, hogy Isten egyszer az emberek között fog lakni, s ez is Jeruzsálemben lesz. *Nehémiás* ideje alatt kerül a szentélybe a régi mécsstartó helyébe a hétkarú menóra.

Krisztus előtt 20-ban vagy 19-ben a nagy építető, az edomita *Heródes* megkezdte a Templom újjáépítését, s a munkálatok Krisztus után 63-ig tartottak. Alig 7 évig állott! „7 év, 7 nap, a héberben *Zájin* – fegyver, a hetedik betű – szám, a világ 7 nap alatt teremtődött stb.” Krisztus után 70-ben, a zsidó felkelést leverve, *Titus* bevette Jeruzsálemet, a Templom leégett. Ám a zsidók tudatában akkorra már létezett az örök égi Jeruzsálem, „Isten békéjének városa”. A helyreállított Jeruzsálem nem más, mint a megtalált paradicsom... *Hadrianus* azzal, hogy a zsidókat Jeruzsálemnek még a környékéről is kitiiltja, még tovább erősíti a szellemi Jeruzsálem vonzását.

Jézus Jeruzsálemben, mely tartózkodó magatartást tanúsított vele szemben, megjövendőli Jeruzsálem pusztulását. Jeruzsálem kiindulópontja a világ kereszténnyé válásának, itt jött létre pünkösdi ünnepén az ószövetségi ígéretek beteljesedéseként az Egyház. Itt kell végbemennie az emberiség megváltásának. Jeruzsálem lesz Krisztus világot átfogó országának székhelye. *Pál*, akit harmadik útjáról visszatérve bebörtönöztek, a Krisztus által alapított Egyházban látja megvalósulni a mennyei Jeruzsálemet – míg a földi Jeruzsálemre a pusztulás vár, a mennyei Jeruzsálem az igazak örök otthona. Jézus életének célja: Jeruzsálem. Jézus maga az új Jeruzsálem. A keresztényeknek a szent város így mennyei Jeruzsálemként él a tudatukban. Jeruzsálem mint „a Város” és egykori zsidó temploma rendkívül fontossá válik a keresztény gondolkodásmód alakulásában. (Szorongva s arcpirulva követtem végigbotorkálva a forró nyári köveken a Stációkat, apai családom Jézus-hoz fohászoló, írástudatlan somogyi parasztjai he-

lyett, akik generációkon keresztül s nap mint nap megélték a *Keresztút* egyes állomásainak csodáit, s mégis én lehettem ott, akárcsak a *Síratófal*nál, anyai családom huszonnyolc Auschwitzban elpusztítottja s a mélyesen hívő nagykanizsai, zágrábi, bordeaux-i, New York-i, német és angol írástudó *Rosenheim*ek helyett.)

„Ég városa, Jeruzsálem, te boldog békelátomás”, szól a templomszentelés zsolozsmájának himnusza. És a tórafülkék Masszadában csakúgy, mint Nagykanizsán, Jeruzsálem felé néznek.

A keresztény templomokban az apszis az ég megjelenítése. A mennyei Jeruzsálem ábrázolása mellett a kora keresztényeknél lehetővé válik a kereszt ábrázolása is. A görög ortodox egyház, a bizánci képprogram, az ünnepi ikon ábrázolja a bevonulást Jeruzsálemben. A főnix válik a mennyei Jeruzsálem szimbólumává, ahogy a *Jelenések könyvében* leíródik, ez tevődik át a mozaikokra, falfestészetre, templomi festészetre. Az égi Jeruzsálemnek tizenkét kapuja van, s ezek mindig nyitva állnak, a rossz mégsem tud áthatolni rajtuk. A mennyei Jeruzsálemben a teljes béke és igazságosság uralkodik, kölcsönöség Isten és az ember között. Ez a tökéletesség állapota. Paradicsom. Vagy Utópia.

Példák sokasága hozható: a 12. századi *Szent Kelemen*-bazilikában Rómában az apszisban látható mozaikból kirakva a szent város bástyákkal, kőfalakkal, egyik kapuja felett a felirat: *Hierusalem*, s az egyik lépcsőn a zsidó vallásban pészahkor oly fontos kakas („szól a kakas már” a kezdő sora a már említett magyar-zsidó népdalnak). Ugyancsak Rómában, a *Santa Maria in Trastevere*-ben a 12. századi mozaikapsziszban ott a város *Hierusalem*. De természetesen a jóval korábbi keresztény bazilikák lenyűgöző mozaikjain is ott látható a valóságból induló, de az égit jelképező Jeruzsálem óvó-intő-figyelmeztető-emlékeztető falai, mint például a Ravennában 494–526 között épült *San Apollinare Nuovo*-ban az „arany Város”, a 7. században épült *San Apollinare in Classe*-ben pedig nemcsak a zsidó *Mózes* és *Ézsaiás* látható együtt a négy keresztény evangélistával, hanem a paradicsomi Jeruzsálem Krisztus városával. Az 1310-ben épült *Kariye Camii*-mozaikon többször is látható Jeruzsálem. Jeruzsálem jelen van az egész keresztény művészettörténetben: a Város maga megjelenítve, de benne van a Mennybemenetelben, a Keresztre feszítésben, a Stációban, a Krisztus Pilátus előttben, az Utolsó vacsorában, a Júdás csókjában, a Getsemáni kertben, a 12 apostolban, a Bevonulás Jeruzsálemben

I. BALDWIN JERUZSÁLEM KIRÁLYÁNAK DAVID TORNYÁT ÁBRÁZOLÓ PECSÉTJE

háttérként (Ducciótól kezdve népszerű téma), a Jézus bemutatása a templomban jelenet (pl. *Jacopo Torriti* mozaikja Rómában a *Santa Maria Maggiore* apszisában vagy *Pietro Cavallini* mozaikján a *Santa Maria in Trastevere*-ben, 1291-ben), az Eclesiában és Synagógában, az Ószövetségi prófétákban.

A Salamon építette Templomot is gyakran ábrázolják a képzőművészetben (például a flémalle-i mester képen, Raffaello Mária és József eljegyzésén vagy a keresztvitelképeken, pl. Eycknél). A Heródes építette Templom gyakran jelenik meg a Szent Anna-képeken, Mária templomba menetele jelenetkor vagy Jézus megkísértésekor, amikor is a Sátán a Templom tetején állva próbálkozik. Innen taszítják le Jakab apostolt is. Az angyaliüdvözet-képeken a salamoni Templom az isteni bölcsesség háza. Mint pl. Piero della Francesca arezzói freskóján (1455 körül) a keresztény üdvtörténet szempontjából különösen fontos esemény, a templomok kiemelt helyén szerepel, katolikusoknál a főoltár közelében, a keleti egyházban az ikonosztáz királyi ajtaján. Gyakran Mária épp bíborfonalat fon a jeruzsálemi templom függőnye számára, mikor az angyal megjelenik. A római *Santa Maria Maggiore* mozaikján (432–440) Mária a jeruzsálemi templom előtt trónol négy angyal között. Nemritkán a salamoni bölcsesség háza veszi körül Máriát, akiben a középkorban Salamon bölcsességét látták megtestesülni, például egy 12. századi hildesheimi kéziratban az angyali üdvözet háttere egy hétoszlopos építmény. A Mária székét vagy padját gyakran díszít oroszlánok, illetve oroszlánfejek is Salamon oroszlános trónusára utalnak. Miközben a keresztés háborúk korában egyre hevesebben nyilvánul meg a zsidógyűlölet, a templomokban nemcsak ószövetségi jelenetek láthatók, hanem a keresztény történetekben, újszövetségi jelenetekben is háttérként a zsidó próféták, a Jézus zsidó mivoltából következő zsidó liturgikus elemek, s mindenekelőtt Jeruzsálem mint színhely és Jeruzsálem mint utópia...

Az elképzelt salamoni zsidó templom belseje is gyakori témája a keresztény művészetnek, például a Jézus körülmetélése (zsidóknál és mohamedánoknál egyaránt szokásos, a keresztényeknél nem, a katolikus templomokban mégis ott a jelenet: Jézus a „kiválasztott nép” gyermeke) a tizenkét éves Jézus a templomban az írástudókkal vitatkozik és a Jézus kiűzi a kufárokat a templomból jeleneteken.

Ugyancsak a jeruzsálemi templom látható a *Zakariás áldozatának* jelenetein. Az idős Zakariás pap épp szolgálatot teljesít a templomban, amikor Gábel angyal hírről adja, hogy neki és Erzsébetnek fia születik, akit Jánosnak kell nevezniük (jelentése: Isten-kegyes). Ez a jelenet örökítődik meg például a kisszebeni főoltár egyik szárnyképén (1515–1518). János mint utolsó próféta s mint Jézus előfutára, összekapcsolja az Ószövetséget s az Újszövetséget.

A 15. századtól kezdve vált szokássá Krisztus szenvedésének előbb hét, majd tizennégy állomását, stációját a templomokhoz vagy a temetőkapolnákhoz vezető út

mentén felállított oszlopokon ábrázolni. Nagy kiterjedésű kálváriák a 17–18. században épültek, rendszerint dombtetőn álló zárandoktemplomokhoz. A Golgotára tartó menethez annak idején Krisztus így szólt: „Jeruzsálem leányai... ne engem sirassatok. Inkább magatokat sirassatok és gyermekeitek...” Miközben a hívek – a 15. századtól napjainkig – így képzeletben, gondolatban végigjárhatták a stáció egyes állomásait, Jeruzsálemben érezhették magukat, átélhették, mit is jelent Jeruzsálem. A bárhol élő hívő az akárhol felállított 14 állomású stáció végigkövetésekor azonosulhatott a „mennyei”, az „égi” Jeruzsálemmel is.

Akárcsak a gótikus templomok kőpadlózatán kiképzett labirintusokon térden végigcsúszkálva elérkezhetett Jeruzsálemig. (A világ talán legszebb s legmeggyőzőbb katedrálisában, *Chartres*-ben június 16-án kétszer is láthattam átszellemült hívőket, akik nem térden, mint a 12–13. században, de mezítláb a jéghideg labirintuson, ütvestőn csoszogva átélhették *Thézeusz-Krisztus* győzelmét a *Minotaurusz-ördögön*, másrészt a *Mennyei Jeruzsálembé* vezető út veszedelmeit, nehézségeit (helyettesítvén így a szentföldi zárandoklatot).

A „Mennyei Jeruzsálemnek” mint fallal körülvett városnak az ábrázolása leggyakrabban a *miniatúrafestészetben* található meg az Apokalipszis illusztrációi között. Érthető módon, hiszen az Apokalipszis, azaz *János jelenéseinek könyve*, az Újszövetség utolsó könyve az *Utolsó ítéletről* szóló látomás után (jel. 21.) írja le, milyen is a 12 alapkövű Mennyei Jeruzsálem 12 × 12 méteres drágakő városfalával, gyöngykapuival, ahová csak azok léphetnek be, akik be vannak írva a *Bárány* életkönyvébe. *Új ég, új föld, új Jeruzsálem* ennek a fejezetnek, látomásnak a címe: „És elvive engem lélekben egy nagy és magas hegyre és megmutatá nékem azt a nagy várost, a szent Jeruzsálemet, amely Istentől szállott alá a mennyből” – írja a szerző, a legifjabb evangélista arról, amikor az angyal felvezeti őt egy hegyre, s aranypálcával megmutatja neki az „aranyvárost”. Ezt a pillanatot örökíti meg például a *bambergi Apokalipszis-kézirat* miniatúráján és a *San Pietro al Monte* boltozati freskóján a 11. században Civatéban. A számos Mennyei Jeruzsálem-ábrázolás közül a legismertebb talán a *Van Eyck* testvérek genti oltárán látható (1432, Gent, St. Bravo). *Dürer* Apokalipszis-sorozatának 16. lapján nagyon is hasonlít a mennyei Jeruzsálem egy késő középkori valóságos német városra, képzelet és valóság, látomás és realitás így szövi össze egyre inkább Jeruzsálem-utópia ürügyén. A szimbolikus értelmezés el is távolodott a város-ábrázolástól, magát a templomépületet is nevezték mennyei vagy új Jeruzsálemnek, mint például *Euszebiosz* a jeruzsálemi *Szent Sír*-bazilikát, de 12–13. századi ereklyetartókat is, sőt a szentek fölötti baldachint is nevezték így. Román kori csillárookra is felkerült ilyen felirat, például a 11. századi *hildesheimi* domban vagy a 12. századi *camburgi* apátságban. Sőt a Német-római Birodalom koronáját is a Mennyei Jeruzsálem másának nevezték el, hogy ezzel is igazolhassák a császár Istentől eredő hatalmát.

A „Mennyei Jeruzsálemnek” „nagy és magas kőfala vala, tizenkét kapuja és a kapukon tizenkét angyal, és felírott nevek, amelyek az *Izrael fiait tizenkét törzsének nevei*”. (Ez utóbbi aláhúzás e cikk szerzőjétől származik, ki nem érti, hogyan feledkezhetek meg a zsidóüldözés évszázadaiban erről a *János jelenéseiben* leírt tényről? A mennyei Jeruzsálem zsidóké csakúgy, mint keresztényeké... miként a valóságos Jeruzsálem is.)

Jeruzsálem jelen van a zsidó művészettörténetben is, miniatúrákban, Dávid és Salamon megjelenítésében, magában a menórában is. S természetesen a 20. századi képzőművészetben is jelenvaló. *Csontváry* megfesti a *Panaszfalat*, *Ország Lili* jeruzsálemi sorozatot fest, 1967-ben Tel-Avivban több képet is kiállít *Panaszfal* címmel. Mennyi előzménye van a *Panaszfal*-témának is (hogyan csak egyet említek: *Duccio* 1308-ban, *Ország Lili* a zsidó *Panaszfal* festője).

Jeruzsálem mindenképp az Ószövetség, amelyben számtalanszor említik nevét, s az Újszövetségben szintén. Azaz az írás, a betűk. A gondolat. A szellem. A szimbolikus város, „amelyről azt mondtam, ott lesz az én Nevem” – nyilatkoztatja az Örökkévaló a *Királyok* könyvében.

Ez Jeruzsálem. A törvény. „A szabadság törvénye, azaz Isten Igéje hirdettetik a Jeruzsálemből kiinduló

apostolok által az egész világon” – állítja már *Ireneusz* is, és az oly sokszor idézett szöveg: „*Sionból jön a törvény és az Úr szava Jeruzsálemből...*”

MEGJELENT AZ

ESÉLY

1992/6-OS SZÁMA

A tartalomból:

Bob Deacon:

A nemzetek fölötti és globális szervezetek hatása a közép-európai nemzeti szociálpolitikára

Szociális törvények Európában és az Amerikai Egyesült Államokban

Laki László:

A fiatal munkanélküliek helyzetének néhány jellemzője

Semjén András:

A magyar felsőoktatás fejlesztése és finanszírozása

Az Esély kapható a nagyobb könyvesboltokban Budapesten.

Előfizethető a szerkesztőségben.

Címünk: 1083 Bp., Ludovika tér 2.

Tel.: 133-7797

Előfizetés egy évre 480,- Ft, egy szám ára 80,- Ft

